

KİTAP TANITIM VE DEĞERLENDİRME

-KUTB'UN HUSRAV U ŞİRİN'İ DİZİN-¹

Yaşar TOKAY²

Article History:

Received

10.03.2017

Received in revised form

14.03.2017

Accepted

15.03.2017

Available online

15.03.2017

Hüsrev ü Şîrîn veya Ferhâd ü Şîrîn hikâyesi Doğu edebiyatlarının en meşhur ve belli başlı hikâyelerindedir. İran ve Türk edebiyatında da çok yaygın olan bu hikâyede, Sasanî hükümdarlarından Hüsrev Perviz (596-628) ile Ermen hükümdarının yeğeni Şîrîn arasında geçen aşk macerası anlatılmaktadır. Ayrıca suyuolları yapmakta usta bir mimar olan Ferhâd da Şîrîn'e âşık olan bir genç olarak hikâyede yer almaktadır. Böylece kıssanın konusunu, üç kişi ve iki aşk çerçevesinde gelişen olaylar meydana getirmektedir (Özkan, 2014: 179).

Fars edebiyatında ilk kez Şehnâme'de karşımıza çıkan Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi, Nizâmî'de en güzel ve mesnevi tarzı ile kaleme alınan bu hikâyeye üzerine yazılan ilk eser olarak görülmektedir. Nizâmî'nin eseri kendisinden sonra yazılanlara model olmuş hem Fars hem de Türk edebiyatını büyük orandan etkilemiştir. Türk edebiyatında Hüsrev ü Şîrîn yahut Ferhâd u Şîrîn yazan şairler şunlardır:

XIV. Yüzyıl: Kutb (Hüsrev ü Şîrîn) Türk Edebiyatının ilk tercüme Hüsrev ü Şîrîn mesnevisi, Fahrî Hüsrev ü Şîrîn Anadolu'da yazılan ilk bu adlı mesnevidir.

XV. Yüzyıl: Şeyhî (Hüsrev ü Şîrîn), Ali Şîr Nevâyî (Ferhâd u Şîrîn), Ahmed-i Rıdvan (Hüsrev ü Şîrîn), Hayatî (Hüsrev ü Şîrîn), Mu'idi (Hüsrev ü Şîrîn), Sadrî (Hüsrev ü Şîrîn), Harîmî (Ferhâd u Şîrîn), Cemâlî (Hüsrev ü Şîrîn).

XVI. Yüzyıl: Âhî (Hikâyet-i Şîrîn ü Pervîz ve Rivâyet-i Gülgün u Şebdiz), Celîlî (Hüsrev ü Şîrîn), Lâmi'î (Ferhâd-nâme), Ârif Çelebi (Ferhâd u Şîrîn), Şânî (Ferhâd-nâme), İmam-zâde Ahmed (Hüsrev ü Şîrîn), Halife (Hüsrev ü Şîrîn), Mahvî (İdris Beg) (Hüsrev ü Şîrîn), Hatîfî (Hüsrev ü Şîrîn), Emrî/Emrullah Çelebi (Hüsrev ü Şîrîn).

XVII. Yüzyıl: Fasih Ahmed Dede (Hüsrev ü Şîrîn).

XVIII. Yüzyıl: Sâlim (Hüsrev ü Şîrîn), Ömer Bâkî (Ferhâd-nâme).

XIX. Yüzyıl: Mustafa Ağa Nasır (Hüsrev ü Şîrîn), İsmâil Nâkâm (Ferhâd u Şîrîn). (Demirtaş, 1952: 567-573; Kazan, 2012: 73) (Üst, 2014: 49).

¹ Demirci, Ü.Ö.-Karşlı, S. (2014). Kutb'un Husrav u Şîrîn'i Dizin, Kesit Yayınları: İstanbul, Sayfa Sayısı: 685, Birinci Baskı, ISBN: 978-605-4646-88-3.

² Arş. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, erciyes.yasar@hotmail.com

Görüldüğü üzere Türk edebiyatında Hüsrev ü Şirîn mesnevisi oldukça ilgi görmüş ve nesilden nesile farklı sanatçılar tarafından aktarılmıştır. Bu sanatçılar arasında ise Kutb'un ayrı bir yeri vardır. Çünkü onun çevirdiği eser, edebiyatımızın ilk Hüsrev ü Şirîn örneğidir. Gerek Türk dili tarihinin mühim bir merhalesini teşkil eden Altın Ordu sahasının yazı dili, gerekse Kıpçak şivesi için başvurulması icap eden kaynaklardan biri de şüphesiz bu eserdir (Hacıeminoğlu, 2000: V). Eserin yazarı, Kutb'dur. Kutb, bu eseri Altınordu hükümdarı Tini Bek Han ve eşi Melike Hatun adına Türkçeye çevirmiştir. Eserin tercüme tarihi genel olarak 1341-1342 kabul edilmektedir (Hacıeminoğlu, 2000: VII). Eserin tek nüsha Paris'te Bibliotheque Nationale (Manuscripts Turcs, Ancien Fonds, nr. 312)'de bulunmaktadır. Bu nüshayı Berke Fakih, 1383'te istinsah etmiştir (Fazılov, 1973: 89).

Eserin tıpkıbasımını yapan ve ilk kez yayınlayan Ananiazs Zajaczkowski'dir: A. Zajaczkowski, *Najstarsza Wersja Turecka Husrav u Şirîn Qutba, Czesc I Text, Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958*. Yazar, 1961'de yine aynı başlık altında eserden seçtiği bazı sözcüklerin sözlüğünü de hazırlamıştır: A. Zajaczkowski, *Najstarsza Wersja Turecka Husrav u Şirîn Qutba, Czesc II Slownik, Warszawa: Panstwowe Wydawnictwo Naukowe, 1961*. Eser üzerine yapılan bir diğer önemli çalışma da Necmettin Hacıeminoğlu'na aittir: N. Hacıeminoğlu, *Kutb'un Husrev ü Şirîn'i ve Dil Hususiyetler, 1968*.

Harezmi-Altınordu sahasının en önemli eserlerinden biri olan Hüsrev ü Şirîn mesnevisinin "Dizin" noktasındaki eksikliği ise tanıtmaya çalışacağımız eser ile kapatılmıştır. Türk dilinin tarihi ve çağdaş dönemleriyle ilgili herhangi bir alan için kaynak kabul edilebilecek olan bu eserin "Dizin"inin hazırlanmış olması her şeyden önce takdire şayan bir gelişmedir. Biz bu tanıtmaya, yazısında "Dizin"de gözden kaçan bazı hususlar üzerinde durduk. Bu hususlar, "Dizin"deki sıra esas alınarak alfabetik olarak gösterilmiştir:

aç- "(Kapı, göz vb şeyler için) açmak; (ip vb şeyler için) çözmek" s. 16: Bu maddede verilen örneklerden *eşek mağzı yemiş bir katı közlüg beğayet hüre yüz söz açı sözlüg* (4373) cümlesinde *aç-* "açmak" fiili değil *açı* "acı (söz)" ismi kullanılmıştır. Bu örnek *açı* maddesine taşınmalıdır. Bununla birlikte *aç-* fiili metinde birçok deyim oluşturmuştur. Bu deyimler de ayrıca gösterilebilirdi: *köz aç-* (114) "Farkına varmak; mec. Uyanmak", *köñül aç-* (1697) "Gönülünü açmak", *til aç-* (1530) "Konuşmak" gibi.

âdam < Ar. *âdem* < İbranice "İnsan" s. 20: Bu maddenin örneklerinden biri olarak verilen *körüp anla köñülde rağmı bar mu yâhod hiç âdemî urğın sever mü* cümlesinde *âdem* "İnsan" değil *âdemî* "İnsanoğlu" sözcüğü kullanılmıştır. Bu örnek eserde *âdamî* maddesine taşınmalıdır.

a:dın < *a:d- 'Ayrımak' kökünden "Yabancı" s. 21: Maddede sözcüğün "Yabancı" anlamına yer verilmiştir. Ancak metinde *a:dın* sözcüğünün çoğu kez "başka, diğer" anlamında edat olarak kullanıldığı görülür. O yüzden bu maddede "Yabancı" karşılığı ile birlikte sözcüğün edat olarak kullanımları da ayrıca belirtilmeliydi: *köñül bér kim yakınıñğa yarasun a:dın gâflet bu köñlümdin yirasun* (2) gibi.

ağaç < ığ+aç "Ağaç" s. 24: Sözcüğün etimolojisi Bengü Taşlarda da tanıklandığı gibi *ı+ğaç* olmalıydı (Clouston 1972: 79). Eski Türkçede *ığ* değil *ı* "Ağaç; orman" anlamında bir isim kökü vardır.

âhılık < Ar. *âh* "Erkek kardeş" kelimesinden nispet eki "i" ile > *âhî*+ Türkçe +lik "Ahilik" s. 26: Öncelikle, metinde, bu sözcüğün karşılığı "Ahilik" değil "Cömertlik" olmalıdır.

Cümlede, bu anlam çok açıktır: *uluğluk izdesen antég āhır bol ahlılık ol uluğlukka bérür yol* (2926). Bunun yanında çalışmada Arapça kökenli gösterilen bu sözcük, Türkçe kökenli olup eski Türkçeden bu yana sıklıkla kullanılan *akı* "Cömert, eli açık" sözcüğünden türemiştir. Dolayısıyla madde **ahlılık** "Cömertlik" olarak düzeltilmelidir.

'**akıl** < Ar. 'aql "Akıl" s. 30: Öncelikle madde başı '**akl** "Akıl" olarak düzeltilmelidir. Metinde bu sözcüğün ikinci hecesinde "ı" sesinin olduğunu gösteren herhangi bir işaret yoktur. Diğer yandan bu madde için sıralanan örneklerden bazıları '**akl** "Akıl" değil '**akıl** "Akıllı, akıl sahibi; haberdar" olarak düzeltilmeli ve '**akıl** biçiminde yeni bir madde eklenmelidir: *Bu sergerdānlıkm uş barça sēndin birer ebleh birer 'akıl tilegin* (104; 1722 gibi).

'**akıllı** < Ar. 'aql + Türkçe +lık "Akıllı" s. 30: Sözcük '**akıllı** "Akıllı" olarak düzeltilmelidir.

'**akıllık** < Ar. 'aql + Türkçe +lık "Akıllı" s. 30: Sözcük '**akıllık** "Akıllı" olarak düzeltilmelidir.

al- "Almak" s. 31: Bu madde altında verilen örneklerden bazıları *al-* "Almak" fiili ile değil *alar* "Onlar" adılının kullanımıyla ilgilidir. Bazı örnekler karıştırılmıştır. Örnek: *konak men tēdi šāh kelginçe sizge alar hem rāzī boldı uşbu sözge* (965).

al (II) "Kırmızı, al" s. 34: Bu madde altında verilen örneklerden bazıları **al** "kırmızı" değil

al "Hile" olarak düzeltilmeli ve **al (I)** "Hile" maddesinin altında sıralanmalıdır. Örnek: (1353). Yine aynı maddenin örneklerinden bazıları *al-* "Almak" fiiliyle karıştırılmıştır: *Körermen bir turfa kuş uçtı keldi butakdın ol çiçekni üzdi aldı* (1536), *körüp bir biriniz şād bolğasız firakdın vaşl birle alğasız dād* (2164) gibi.

alın- < *al-(ı)n-* "Alınmak": s. 37: Eserde "Alınmak" karşılığı ile açıklanan fiil anlam bulanıklığı yaratmıştır. Bu fiilin anlamı örnekte açıkça görüldüğü üzere "(Renk) almak" ya da "Renklenmek" olarak karşılanabilir: *anıñ tēg kuçar érđi ol šāh çiçek kök rengin alınur érđi* (1489).

ana < *ol+a* "Ona" *ol* zamirinin datif hal eki ile çekimlenmiş biçimi, s. 39: Verilen örneklerde *ana* "Anne" sözcüğünün karıştırıldığı görülür. Bu örnekler *ana* "Anne" maddesine aktarılmalıdır: *anadın toğmadı muntēg tağı bir körüp taşsin kılur oğlan yigit pır* (218), *dirğa kākşkī haq ol atamnı mücerred tutsa bērmese anamnı* (2212), *anañ süti meñizlig ol arkdın içersen süt āhır bir mēni saqın* (2615) gibi.

aşıl < Ar. aşl "Asıl, kaynak" s. 49: Madde başı **aşıl** olarak düzeltilmelidir.

'**aşır** < Ar. 'aşır "Asır, zaman" s. 49: Madde başı '**aşır** olarak düzeltilmelidir.

a:ş- "Aşmak, yükselmek, tırmanmak" s. 51: *a:ş-* "Aşmak" fiili olarak örneklendirilen cümlelerden bazılarının *aş* "Yemek" sözcüğü ile karıştırıldığı görülür. Bu örnekler **aş** "Yemek" maddesine aktarılmalıdır: *katığrak érmez ādem oğlı taşdın köersen buzlur aşlanğan taş aşdın* (2744).

aşuk- (I) "Özlemek" s. 53: **aşuk-** fiili metinde sadece "Acele etmek" anlamında kullanılmıştır. Bu madde altında sıralanan cümlelerin **aşuk-** "Acele etmek" maddesine aktarılması gerekir.

at (II) "Beygir" s. 54: Bu madde altında sıralanan cümlelerden bazılarının *at* "İsim, ad" sözcüğüyle karıştırıldığı görülür. Bu cümleler *a:t* (I) "İsim" maddesine aktarılmalıdır: *saçı bēlinçe tüz hem saça belî şîrînrek atıdın miñ kurla tili* (1105).

atağ "Sahil, kıyı" s. 56: Eserde *atağ* "Sahil, kıyı" anlamına gelen bir sözcük yoktur. Maddede sıralanan örnekler "İsim, lakap, mahlas, unvan" karşılığı verilerek değiştirilmelidir: *atanmış atağı ma kutlukça haq anı kılusun dü cihânda hoca* (4701), *atağım ma Berke Faķih tēp ançaq özüm mü'min ve müslim ma aşım Kıpçaq* (4705).

ay "Söylemek" s. 63-64: Bu madde altında sıralanan örneklerden bazılarının *ay* "Ay (gezegen)" ile karıştırıldığı görülür. Bu örneklerin diğer maddeye aktarılması gerekir: *tüzüp muntēg yarağlūğ körklü ayın yırak bolsun yaman közlūğ kün ayın* (4098) gibi.

'**ayub** < Ar. 'ayb "Ayıp" s. 66: Bu madde 'ayb "Ayıp" olarak düzeltilmeli.

'**azim** < Ar. 'azm "Azim, niyet etmek" s. 71: Bu madde 'azm "Azim, niyet etmek" olarak düzeltilmeli.

ba:ğ < ba:-ğ "Bağ, ip" s. 73: Bu madde altında sıralanan örneklerden bazıları Farsça *bāğ* "Bağ, bahçe" sözcüğüyle karıştırılmıştır. Bu örnekler ilgili yere aktarılmalıdır: *Bu dünya bāğda kim bolsa tēdi peşimān bolmaz ol kim meyve yēdi* (931), *İmāret kıldı bı islām bāğın küfre küfresiniñ ol buzdı bāğın* (127). Yine ayı maddede bazı örneklerin **bağla-** "Bağlamak" eylemiyle karıştırıldığı görülür. Bu örnekler de ilgili yere aktarılmalıdır: *Çayan iniñe sıçkan sığmaz ērken sipürtke kudrukıña bağlar andan* (1855).

basın- < bas-(t)n- "Baskına uğramak" s. 87: Bu madde yanlış anlamlandırılmıştır. Cümleden de anlaşılacağı üzere, anlam, "Çekinmek, çekingen davranmak" olmalıdır: *konak men tēp basınmañız bizni yarağınça konaklalıñmas izni* (3258). Bu fiilin yazıtlarda aynı anlamda kullanılan güzel bir örneği de vardır: *üküş teyin neke korkur biz, az teyin ne basınalım* (Tonyukuk II: 39) "Çok(lar) diye niye korkuyoruz, az(ız) diye neden (onlardan) çekinelim?"

bat- "Batmak" s. 90: Bu fiil metinde üç ayrı anlamla kullanılmıştır. O yüzden üç ayrı madde olarak işaretlenmelidir:

bat- (I) "(Güneş) batmak": *Bu yanlığ bir kün ırğal toy kıldı toğardın kün batarğa hān yayıldı* (2924)

bat- (II) "(Kana) bulanmak": *yoğurğan açtı baqtı kim ölüp şāh yatur kañka batıp kıldı körüp āh* (4507)

bat- (III) "Suya batmak": *Niçe katre suv uçağdın yokatıñ niteğ kör kağğı deryāsınğa battıñ* (4449).

ba:y "Zengin" s. 91: Bu madde altında sıralanan örneklerden biri yanlış anlamlandırılmıştır. Özellikle Kitābu Gülistān bi't-Türki'de de sıkça geçen *körke bay* "Çok güzel" ifadesinin ayrı bir madde olarak değerlendirilmesi gerekir. Ayrıca örnekte *körge bay* yazılışı *körke bay* olarak düzeltilmelidir: *ērürmen müstaħaq ey körke bayım niçe sendin yırak muntēg turayım* (3445).

bebek < bebe+k "Bebek" s. 92: *bebek* sözcüğü metinde "Göz bebeği" anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla madde, bu şekilde düzeltilmelidir: *Közüm bebekleri ra'nālıkındın tēğürmez tēgmeler kañınğa elgin* (3420).

bil- "Bilmek" s. 102: Bu madde altında sıralanan örneklerden bazıları *biliş* "Tanıdık, dost, arkadaş" ismiyle karıştırılmıştır: *könülde sakşap aytur bu yigit kim ādāb sakladı bolğay mu bilişim* (892), *bilişin kim tēse ol aydı Şirīn fidā bolsun ana yüz cān u şirīn* (2715), *terāzū tēg tüzüp ol barça işni hoş anlar dost u düşmen yat bilişni* (229). Yine aynı maddenin örnekleri arasından sıralanan cümlelerin birinde fiilin *bil-* değil *bilüş-* olarak işteş çatıyla kullanıldığı görülür. Bu fiilin ayrı bir madde olarak değerlendirilmesi gerekmektedir: *bilüşür ērdim anıñ birle aşnu bilür ol hendese 'ilmini edgü* (2348).

bilgi < bil-gi "Bilgi" s. 106: Metinde *bil-* fiilinde *bil-gi* biçiminde türetilen bir sözcük yoktur. Bu sözcüğün eski Türkçedeki kullanımı bilindiği gibi *bilig* şeklindedir. Dolayısıyla bu madde yanlış verilmiştir. Cümlede geçen örnekte *bilig* sözcüğün iyelik eki alarak orta hecesini kaybetmesi (Haplology) yanıltıcı olmuştur: *Yana sordı kim ey bilgi teniz pır sözüñ tıñlap cevābn aytıñız bir* (4304).

bilgisizlik < bilgi+siz+lik "Bilgisizlik" s. 106: *bilgisizlik* sözcüğü *bilgisizlik* "Bilgisizlik" olarak düzeltilmelidir. Aynı madde 107. sayfada tekrar edilmiştir. Bu maddenin de çıkarılması gerekir.

burğu < ET borğuy "Bir çeşit çalgı aleti" s. 128: *burğu* sözcüğü *borğu* "Bir çeşit çalgı aleti" olarak düzeltilmelidir: *çalındı borğu körüler uruldı 'ālemler hem hevālarğa kötrüldi* (3193).

burun (I) "Önce, ilk önce" s. 128: Bu madde altında sıralanan örneklerden birinde sözcük *burun* "Burun (organ)" verisiyle karıştırılmıştır: *ēki kōzleri kaşlarınğa baslıp burnı fl hortumu tēg aslıp* (4146).

büt- "Bitmek, sona ermek" s. 132: "Bitmek, sona ermek" anlamlarıyla sıralanan örneklerden bazıları *büt-* "Tanrıya inanmak" fiiliyle karıştırılmıştır. *büt-* fiili bu anlamı ile ayrı bir madde altında değerlendirilmelidir: *sen ol taşdın köñüllüglerge büter körüp haq kudratınğa bütmediler* (4660), *tanuqluk bér kim ajuñ tañrsı bar bütüp ol tañrğa bir tēp qıl ikrār* (4629).

cisim < Ar. cism "Cisim" s. 140: Bu madde *cism* "Cisim" olarak düzeltilmeli.

da "Edat" s. 157: Çalışmada edat olarak gösterilen "da"lar aslında zarf-fiil ekinin parçası olduklarından dizinden çıkarılmalıdır. Hüsrev ü Şirīn'in yazıldığı dönemlerde Doğu Türkçesinde *tağı* ya da *dağı* sözcükleri kullanılmıştır. Bu dönemde Türkiye Türkçesindeki *da/de* bağlacının kullanılması söz konusu değildir. Eserde edat olarak gösterilen bu "da"lar şöyle açıklanabilir:

otururda (1126, 3338) "Oturunca, oturduğunda": Zarf-fiil görevinde
av avlarda (1284, 1545) "Av avlayınca, av avladığında": Zarf-fiil görevinde
kol oynarda (3036) "Eliyle (oyun) oynayınca": Zarf-fiil görevinde
uyurda (4479) "Uyuyunca, uyduğunda": Zarf-fiil görevinde
ārā kıurda (4592) "Süsleyince, süsledığında": Zarf-fiil görevinde
okurda (4680) "Okuyunca, okduğunda": Zarf-fiil görevinde

de "Bağlaç" s. 160: Çalışmada bağlaç olarak gösterilen "de"ler, yukarıda olduğu gibi bağlaç değil zarf-fiil parçası olarak kullanılmıştır: *yürirde* (1564) "Yürüyünce, yürüdüğünde" gibi. Bu madde de dizinden çıkarılmalıdır.

ebsem "Afalamak, aptallaşmak" s. 170: Eserde *ebsem* sözcüğü fiil olarak değil isim olarak kullanılmıştır. Bu sebeple sözcük, "Aptal, bön" isimleriyle karşılanmalıdır.

é:l (l) "Ülke" s. 176-178: Bu madde altında sıralanan örneklerden bazılarında *ellig* "50" sözcüğü ile karıştırılmıştır. Bu örnek ilgili yere aktarılmalıdır: *bu éllig yılkı yaşka mağrûr bolma oyunnu koy uğıma köp oyađ tur* (2743).

é:lig "Hükümdar" s. 179: Bu maddede verilen örneklerden bazıları *élig* "50", bazıları da *élig* "el (organ)" sözcükleriyle karıştırılmıştır. Ayrıca "el (organ)" anlamında kullanılan kelimelerin metinde "Yüzünden, sebebiyle" gibi farklı görevlerde kullanıldığını da belirtilebilir. Bu örnekler ilgili yerlere aktarılmalıdır: *tamām élig miñ ér barça sığıtlığ bahādurlukda tégme biri miñ atlığ* (1763), *fırāk éliginde kördük tēju köp kın tüşüp barçası optiler adakın* (1237), *telim kez nâle kıldı ve feryâd kıldı fırāk éligindin iñrep dâd kıldı* (1622), *kaçan kim baht u tâc éligiñe kirgey kamuğ türlüğ murâdıñ tarıñı bergey* (1715).

ér- "Erişmek, ulaşmak, cevheri fiil" s. 184: Bu madde altında değerlendirilen *ér-* fiili, temel fiil ve yardımcı fiil olarak kullanımlarına göre ayırt edilerek farklı maddeler halinde açıklanmalıydı.

ev- "Acele etmek, evmek" s. 197: Bu madde altında sıralanan örneklerden bazıları *evke* "Öfke" sözcüğüyle karıştırılmıştır. Cümlede *evgeñ* şeklinde gösterilen sözcük, *evkeñ* "Öfken" olarak düzeltilmelidir: *seniñ açığ sözüñ şeker şıfatlığ söğünçüñ evkeñ uş baldın ma tatlığ* (1703).

év "Ev, hane" s. 197: Bu madde altında sıralanan örneklerden bazıları *evke* "Öfke" sözcüğüyle karıştırılmıştır: *kerek kim uşbu evke birle çakmak çakıp öğrensemen câñ otka yakmak* (1737). Yine aynı madde altındaki kimi örneklerde **évrek** "Bir kuş adı?; ördek?" sözcüğü dikkat çekmektedir. Cümlelerdeki bağlamdan bu sözcüğün bir kuş adı olduğu anlaşılmaktadır. Dizinde böyle bir bilgiye yer verilmemiştir: *revân évrek tég ol Behrâm uçtı bu toyğun élgidin cân aldı kaçtı* (1790), *alıp başdın adakka saldı tâcın élindin évrekin içgindi laçın* (1278), *sâbık almış hevâda kuşlar andan suvda évrekçe korkmaz bolsa tûfân* (479).

eyle- "Eylemek, yapmak" s. 199: Dizinde *eyle-* olarak okunan sözcük, aslında *eyle* "Öyle" ifadesidir. Eserde, *eyle-* "Eylemek, yapmak" fiili kullanılmamıştır. Bu madde ilgili yere aktarılmalıdır: *uyanıp bâğçı nâğâh uykusındın çiçek körmese kalsa eyle miskîn* (4498).

faşıl < Ar. faşl "Bölüm, kısım" s. 201: Bu madde *faşl* "Bölüm, kısım" olarak düzeltilmelidir.

fikir < Ar. fikr "Fikir" s. 204: Bu madde *fikr* "Fikir" olarak düzeltilmelidir.

hacıl < Ar. hacil "Utanan kimse" s. 216: Bu madde *hacil* "Utanan kimse" olarak düzeltilmelidir.

hacıllık < Ar. hacıl + Türkçe +lık "Utanma sahibi" s. 216: Bu madde *hacıllık* "Utanma sahibi" olarak düzeltilmelidir.

hamile < Ar. hamil 'taşıyan' fiilinden "Hamile" s. 221: Bu madde, *hâmile* "Hamile" olarak düzeltilmelidir.

haric < Ar. ħurûc "Hariç, bir şeyin dışında" s. 224: Bu maddede ele alınan sözcük yanlış okunmuştur. Cümle içinde sözcüğün *harc* "Harçlık, sermaye, para, masraf" anlamlarında kullanılmıştır. Bu cümle ilgili yere aktarılmalıdır: *Bularnı sat işiñe harc kılğıl uyatlığ boldum azlama kerem kıl* (2415).

hayf < Ar. hayf "Eyvah, yazık" s. 229: Bu madde *hayf* "Eyvah, yazık" olarak düzeltilmeli.

hayr < Ar. hayr "Her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hal veya iş" s. 229: Bu madde *hayr* "Hayırlı (olan)" olarak düzeltilmeli.

helâ < hâlâ "Boş yer" s. 230: Bu madde *helâ* "Boş yer" olarak düzeltilmeli.

heyme < Fars. hîme-heyme "Odun" s. 233: Bu madde *hayme* "Çadır, otağ" olarak düzeltilmeli.

hıramla- < Fars. hîrâm+Türkçe +la- "Salına salına yürüme" s. 234: Bu madde, *hîrâmla-* "Salına salına yürümek" olarak düzeltilmeli.

hırka < Ar. hîrka "Hırka" s. 234: Bu madde, *hîrkâ* "Hırka" olarak düzeltilmeli.

hızır < Ar. hîzr "Ab-ı hayat suyunu içtiğine ve kul sıkıştığında imdadına yetiştiğine inanılan kişi" s. 234: Bu madde, *hîzr* olarak düzeltilmeli.

hiş < Ar. hîşş "His" s. 237: Bu madde, *hîşş* "His" olarak düzeltilmeli.

hür < Ar. hîrr "Hür" s. 241: Bu madde, *hîrr* "Hür" olarak düzeltilmeli.

hüküm < Ar. hıkm "Hüküm, emir" s. 243: Bu madde, *hıkm* "Hüküm, emir" olarak düzeltilmeli.

ıçgın- "İzin vermek" s. 245: Dizinde "izin vermek" anlamıyla gösterilen *ıçgın-* fiili eski Türkçeden bu yana sıklıkla kullanılan bir fiildir. Cümlelerden anlaşılacağı üzere metinde bu fiil daha çok "Kaybetmek, yitirmek" anlamında kullanılmıştır: *küler uşbu cihân ol âdemîdin kim ol dünye için ıçğınsa dînin* (1967) gibi. DLT'de geçen şu atasözünde aynı anlam görülür: *Yakadaki yalğagalı eligdeki ıçğınur* "Yakasındakini (buraya düşen yemeği) yalayan elindekini kaybeder."

ığra- "Ağlamak" s. 247: Dizinde sadece artdamak ünlüleriyle kullanılan örneklerle gösterilen bu fiilin öndamaklı biçimi de eserde kullanılmıştır. Bu sebeple dizinde sırasıyla hem *ığra-* hem de *ığre-* olmak üzere iki ayrı madde açılabilir. Bu ikili kullanımlar üzerine *Muḥâkemetü'l-Luğateyn*'de Nevâ'î'nin verdiği bilgiler gayet doyurucudur: *ığran-* "Dertli olarak gizli gizli ağlamak", *ığre-* "İnlemek, gizli gizli ağlamak" (ML 157). Cümlelerdeki farklı kullanımları şu şekilde örneklendirilebiliriz: *ayur ığrap kim ayğül ey zamâne tüm érmez bu belâ mu câvidâne* (3132), *niçeğe tegrü ığregeyin üdük birle özümni sinregeyin* (2274).

ığrat- < *ığra-t-* "Ağlatmak" s. 247: Eserde *ığra-* fiilinin ettirgen çatılı örneğinde öndamaklı kullanım vardır. Dolayısıyla madde *ığret-* "Ağlatmak" olarak düzeltilmelidir: *anı emgetme ığretme özünî şabr kıl yığlama tığül közünî* (2872).

ıçin "İçin" s. 254: Eserde *ıçin* "için" sözcüğü bu biçimle hiç kullanılmamıştır. Çalışmada gösterilen cümle örneği bu sözcüğün *ıç* "İç; gönül, yürek" anlamıyla ilişkili olduğunu gösterir: *Yana bir yanda Ḥusrev kelge tēp yār köyüp köyüp için 'ış otı örter* (1182).

ıdrak < Ar. derk "Anlama" s. 255: Bu madde, *ıdrāk* "Anlayış" olarak düzeltilmelidir.

ıkrām < Ar. Kerem "İkram, ağırlama" s. 256: Bu madde, *ıkrām* "İkram, ağırlama" olarak düzeltilmelidir.

'**ilim** < Ar. 'ilm "Bilme, ilim" s. 257: Bu madde, 'ilm "İlim" olarak düzeltilmelidir.

iğen "Çok, pek çok" s. 260: Bu madde için gösterilen iki örnekten biri başka bir sözcükle ilgilidir. *Kerekmez kim ziyân kılsa saña ol saqın müngende ingende hazır bol* (760) cümlesinde görüldüğü gibi sözcük *in-* "İnmek" fiilinin *-gende* biçimbirimiyle genişlemiş şeklidir.

irkil- < irk-(i)l- "İrkilmek" s. 260: Metinde bu fiilin anlamı "Toplanmak, bir araya gelmek" olarak düzeltilmelidir: *Kim ol çobanlarım sût saqsun anda akıp irkilsün ol sût barça munda* (2387). DLT'de bu fiil şu örnekte kullanılmıştır: *sü telim irkildi* "Büyük bir ordu toplandı" (DLT 291).

kağ "Kaf Dağı" s. 272: Bu madde, *kağ* "Kaf Dağı" olarak düzeltilmeli.

kağır < Ar. kağır "Kahır, dert" s. 273: Bu madde, *kağır* "Kahır, dert" olarak düzeltilmeli.

kān < Fars. *kān* "Maden" s. 279: Bu madde, *kān* "Maden" olarak düzeltilmeli.

kaşısız < kap+sız "Kapsız" s. 281: *kaşısız* sözcüğü için "Kapsız" yerine "Kabuksuz" anlamı verilirse anlam bulanıklığı giderilir: *eki sücügü ol birge tapulmaz süñüksüz hurmā kaşısız göz bolmaz* (3619).

kaşid < Ar. kaşid "Niyet, istek, kasıt" s. 286: Bu madde, *kaşid* "Kasıt, niyet" olarak düzeltilmeli.

kağ- "Kovmak, kovalamak" s. 290: Bu madde altında verilen örnek cümlelerden birinde sözcük yanlış okunmuştur. *Kim uş 'ışk otında kağ tég köyermen ten ve cān birle vaşluñu köyermen* (2631) cümlesinde *kağ-* "Kovmak" fiiline değil *kağ* "Kav" ismine yer verilmiştir. Bu cümle ilgili yere aktarılmalıdır.

kağar- "Kurumak" s. 290: Eserde, "Kurumak" anlamına gelen *kağar-* fiili kullanılmamıştır. Cümlede geçen örnek *kağ-* "Kovmak" fiilinin *-ar* geniş zaman çekimli biçimidir: *karlık kim bolur ig üzre vebāli kağar başdın uşol sevdānu hāli* (4243). Bu cümle ilgili yere aktarılmalıdır.

keğ- "Giymek" s. 298: Bu madde altında sıralanan örneklerden birinde *keğ-* fiilinden türeyen *keğü* "Giyecek" sözcüğü kullanılmıştır. Dolayısıyla bu sözcük *keğ-* fiili olarak değil *keğü* "Giyecek" başlığı altında dizine eklenmelidir: *ne 'aklı bar ne hüşi ne qararı ne keğü ne yegü ne avıñu yāri* (2443).

kerim < Ar. kerem "Kerem, iyilik" s. 304: Bu madde, *kerim* "Cömert" olarak düzeltilmeli.

kerime < Ar. kerem "İyilik sahibi" + müennes eki "İyilik yapan" s. 304: Bu madde, *kerime* "Cömert" olarak düzeltilmeli.

kesiksiz < kesik+siz "Kesiksiz" s. 306: Bu madde "kesintisiz, sürekli" biçiminde karşılanırsa anlam bulanıklığı giderilir: *tağı dört eşinge selām dürüd kesiksiz ulaşı bolsun vürüd* (4686). Eski Türkçeden bu yana *kesiksiz* edatının kullanımları tanıklanabilmektedir. Özellikle Kutadgu Bilig'deki veriler örnek gösterilebilir: *Sewüg sawçağa miñ meniñdin selām/Tegürsün bayatım kesüksüz ulam* (KB 1348), *Meniñdin*

bularka üküş miñ selām/Tegürgil idim sen kesüksüz ulam (KB 61), *Tözü eşleringe yime ök selām/Tegürsün bayatm kesüksüz ulam* (KB 3906) gibi.

kül- "(Yardımcı fiil) kılmak, yapmak, etmek" s. 311: *kül-* fiili Türkçenin en temel yardımcı fiillerinden biri olduğu için, bu eserde de oldukça fazla kullanılmıştır. Ancak metinde kullanılan bütün *kül-* fiilleri yardımcı fiil değildir, fiilin temel anlamı olan "Yapmak, etmek" anlamlarını karşılayan örnekler de bulunmaktadır. Bu sebeple *kül-* fiili iki ayrı madde halinde ele alınmalıdır: *Kim ol dīvāne érge né kılası né çāre birle andın kırtulası* (2499) gibi.

kıl "Kıl" s. 317: Bu madde altında verilen örneklerin bazıları *kıl-* "Yapmak, etmek" fiili ile karıştırılmıştır: *eger 'aşık çarh-ı bedrām bolmasa né sergerdān yürir kıla érdim ārām* (268).

kısa < Ar. kişsa "Kıssa, hikaye" s. 319: Bu madde, **kıssa** "Kıssa, hikaye" olarak düzeltilmeli.

kızlık < kız+lık "Kıtlık" s. 322: Dizinde "kıtlık" anlamıyla karşılanan sözcük, "değerli, pahalı" karşılığı verilerek düzeltilmelidir: *Ucuzluk kızlık él hāndın urur lāf kim anıñ hükmü birle tüzlür etrāf* (1985). Bu sözcük aynı anlamda DLT'de kaydedilmiştir: *kız neñ* "Pahalı ya da değerli bir şey" (DLT 431).

kibir < Ar. kibr "Büyüklük, kibir" s. 322: Bu madde, *kibr* "Büyüklük, kibir" olarak düzeltilmeli.

kil < Fars. gıl "(Toprak) kil" s. 322: Bu madde, *kil* "Kil" olarak düzeltilmeli.

kim "Kim" s. 323: Dizinde *kim* maddesi altında oldukça fazla veri bulunmaktadır. Eserde geçen "*kim*"ler üç ayrı madde olarak gösterilirse araştırmacılara daha faydalı olur kanaatindeyiz: **kim (I)** "Kim (Soru adı)", **kim (II)** "Ki (bağlaç)", **kim (III)** "Kimse, herhangi birisi" gibi.

ki:ş "Samur" s. 329: Bu madde altında verilen cümlelerden bazılarında *kişi* "Kişi" sözcüğü ile *ki:ş* "Samur" sözcüğü karıştırılmıştır. Bu cümleler ilgili bölüme aktarılmalıdır: *yüzin körgen kişi ey tēyü şaknur körügli közge ay yüzi nūr bēür* (436), *tēyü bu sözni bir edgü kişidin barıp aygıl tēdi şaklasun özin* (4121), *tilep bir taptılar kırtka kişini tili açığ yüzi hafırk tişini* (2709), *boğum servinni hīç mevcūd egdi né nārınğa kişiniñ elgi tēgdi* (3052).

kivür- < kiv-gür- "Girdirmek, sokmak" s. 330: *kivür-* fiili gösterildiği gibi *kiv-gür-* yapısından değil *kir-gür-* "Girdirmek" gövdesinden değişerek kullanılmıştır.

koğu < koğ-u "Koku" s. 332: Dizinde *koğu* "Koku" olarak gösterilen sözcük, aslında, kuğu kelimesinin farklı yazımlarından biri olan *kuğu* olarak düzeltilmelidir: *sansız sığır koy yulku kırbān kılp kuğu kız ve tavuk ördekte né san* (2939).

kol- "İstemek" s. 332-333: Bu madde altında verilen cümlelerin birinde geçen *kolmaş* sözcüğü yanlışlıkla bu başlık altına alınmıştır: *Süçüg söz birle kaç kolmaş taqtı yula kötrüp melikni koydı çıktı* (3010) cümlesinde geçen bu sözcük Tarama Sözlüğünde *kolmaş* olarak okunmuş ve "hilekâr, düzenbaz, aldatıcı, kalles, terbiyesiz" anlamlarıyla defalarca tanıklanmıştır.

kop- "Yerinden kalkmak, yükseğe fırlamak, görünmek, ortaya çıkmak" s. 335: Bu fiilin örnekleri sıralanırken *kopar-* "Koparmak" sözcüğünün geçtiği cümle de eklenmiştir. Bu

cümle ilgili yere aktarılmalıdır: *Kirip hoş şekeristânda tapup yol tabarzad **ķopardı** ve tōkti kan ol* (4188).

ķoyın < ķoy+ı+n < ķoy "Kucak" s. 339: Verilen cümle örneklerinden birinde *ķoyın* "Kucak" ile *ķoyın* "Koyun (hayvan)" karıştırılmıştır: *üçünç bilge ayttı ķorse çoban bōri ķirse **ķoyın**ķa ķüter erken* (4348).

ķör "Kör" s. 350: Dizinde *ķör* biçiminde gösterilen sözcük, *gūr* "Kör" olarak düzeltilmelidir.

ķöy- < ET *ķōñ-* > **ķō-y-* "Yanmak" s. 354: Bu madde altında verilen örneklerin biri **ķöy-** "Yanmak" değil *ķöy-dür-* "Yandırmak, yaktırmak" fiilidir: *ķōrermen tēg ķuruğ yēl öñ ķēdin hiç bağır **ķöydürme** ķēndiñ yoğ ağın hiç* (3476).

ķöyün- < *ķöy-(ü)n-* "Yüreği yanmak" s. 356: Dizine *ķöyün-* "Yanmak" biçiminde alınan bu fiil cümlelerden anlaşılacağı üzere *ķöyün-* değil *ķöyne-* "Yüreği yanmak" olarak değiştirilmelidir: *şabr ķıldı niçe ķün cānu **ķöynep** melül boldı dimāđı 'āklı aynap* (978), *ēki zengī çiçek üstind eoynar anı ķörgeñ kişiniñ cānu **ķöyner*** (446).

ķubar- "Bir araya getirmek" s. 359: "Bir araya getirmek" anlamı verilerek dizine alınan sözcük aslında renk adı olan *ķuba* (DLT 446) "Kestane rengi ile sarı arasındaki renk" ile isimden fiil yapan *+r-* ekinin birleşmesiyle oluşmuş *ķubar-* fiilidir: *İsiglikde uş altun tēg sarardım yaş ot tēg hem sovuķlukda **ķubardım*** (3395).

ķulun "At" s. 363: Dizinde "at" karşılığında kullanılan *ķulun* sözcüğünün doğru tanımı "At yavrusu, tay" (DLT 449) olmalıydı.

ķūr < Fars. *ķūr* "Kör" s. 364: Dizinde *ķūr* şeklinde yer alan sözcük, *gūr* "Kör" olarak düzeltilmeli.

ķuṭub "Eserin yazarının adı" s. 368: Bu madde, *ķuṭb* "Âlim, bilgin; eserin yazarının adı" olarak düzeltilmeli.

ķül < Fars. *gul* "Gül" s. 372: Bu madde, *gül* "Gül" olarak düzeltilmeli.

ķuṭuf < Ar. *luṭuf* "Lütuf, iyilik, hoşluk" s. 379: Bu madde, *luṭf* "Lütuf" olarak düzeltilmeli.

ķehir < Ar. *mehr* "Dini nikâhta erkek tarafından kadına verilen para veya eşya" s. 387: Bu madde, *mehr* olarak düzeltilmeli.

ķekir < Ar. *mekr* "Hile" s. 388: Bu madde, *mekr* "Hile" olarak düzeltilmeli.

ķeyil < Ar. *meyl* "Meyletme" s. 395: Bu madde, *meyl* "Meyil" olarak düzeltilmeli.

ķışır "Yer adı" s. 395: Bu madde, *Mısr* "Mısır (ülke), yer adı" olarak düzeltilmeli.

ķülük < Ar. *melik*'in çoğulu "Hükümdarlar" s. 405: Bu madde, *mülük* "Hükümdarlar" olarak düzeltilmeli.

ķahis < Ar. *naḥs* "Uğursuzluk" s. 409: Bu madde, *naḥs* "Uğursuzluk" olarak düzeltilmeli.

nahtslik < Ar. nahts + Türkçe +lik "Uğursuzluk" s. 409: Bu madde, *nahtslik* "Uğursuzluk" olarak düzeltilmeli.

nahtş < Ar. nahtş "Nakış" s. 409: Bu madde, *nahtş* "Resim, işleme" olarak düzeltilmeli.

nāzenin < Fars. nāzenin "İşveli, cilveli" s. 412: Bu madde, *nāzenin* "İşveli, cilveli" olarak düzeltilmeli.

nesrin < Fars. nesrin "Yaban gülü" s. 416: Bu madde, *nesrin* "Yaban gülü" olarak düzeltilmeli.

nüşin < Fars. nüş "Tatlı" kelimesinden "Tatlılık, hoşluk" s. 422: Bu madde, *nüşin* "Tatlılık, hoşluk" olarak düzeltilmeli.

'ömür < Ar. 'umr > 'ömr "Ömür" s. 442: Bu madde, 'ömr "Ömür" olarak düzeltilmeli.

öv < ET ev > öv "Ev" s. 447: Dizinde öv "Ev" olarak yer verilen bu sözcük aslen, *evrek/övrek* "Bir kuş adı, ördek??" sözcüğüdür. Bu sözcüğün okunuşu şüphelidir: *kalın övrekke kirmiş tég laçın töker düşmen kanın urup kılıçın* (711).

öz "Öz" s. 447: Dizinde sadece bir başlık altında incelenen bu sözcük *öz (I)* "Kendi (adıl)" ve *öz (II)* "İnsanın özü, ruhu" olarak iki ayrı madde halinde ele alınabilir.

'özü < Ar. 'uzr > 'özr "Özür" s. 450: Bu madde, 'özr "Özür" olarak düzeltilmeli.

pölür "Kristal" s. 456: Eserde üç kez kullanılan bu sözcük yanlış okunmuştur. Metinde iki kez b- ile, bir kez de p- ile yazılan sözcük, ancak *bilür/billür* ya da *pilür/pillür* okunabilir. Burada bir müstensih hatasından bahsedilebilir. Sözcüğün orijinali arapça 'billür', Farsçaya geçmiş hali ise 'bilür'dur.

resim < Ar. resm "Resim" s. 462: Dizinde "Resim" karşılığı ile kullanılan sözcük gerçekte "Adet, töre" anlamına gelmektedir. Bununla birlikte sözcük, *resm* biçiminde yazılmalıdır: *Tutar érdi atasınñ töresin anıñ resminçe fâlin hem yorasın* (278).

şabır < Ar. şabr "Sabır" s. 466: Bu madde, *şabr* "Sabır" olarak düzeltilmelidir.

şabırsuzluk < Ar. şabır + Türkçe +suzluk "Sabırsızlık" s. 466: Bu madde, *şabırsuzluk* "Sabırsızlık" olarak düzeltilmelidir.

sağır < sağır < sağar "Sağır" s. 470: Dizinde "sağır" anlamıyla kaydedilen sözcük, yanlış okunmuştur. Sözcüğün *sığır* "Sığır" olarak düzeltilmesi gerekir: *Yırağrak érdi ol yêrdin tavarı sığır yıldı kara koy barça barı* (2340).

saz < Fars. sâz "Çalgı aleti" s. 482: Bu madde, *sâz* "Çalgı aleti" olarak düzeltilmelidir.

soğ "Sokmak" s. 494: Bu madde için verilen örneklerden biri yanlıştır: *Özüm suğ yalguz uşbu munda tüşüm bu kaçđu kuğınğa ağısıda tüşüm* (2639). *soğ* "Sokmak" fiili altında ele alınan sözcüğün doğrusu **suk** (DLT 509) "Yalnız, tek başına" olmalıdır. Bu veri, dizine ayrı bir madde olarak yerleştirilmelidir.

suçul < suç-(u)l- "Açılmak" s. 503: "Açılmak" karşılığı verilen fiil, eski Türkçeden bu yana yaygın bir şekilde kullanılan ve "Elbise çıkarmak, soyunmak" anlamı verilerek

düzeltilmelidir: *Tüşüp anda biraz ârâm kıldı suvka kirmekke tonların suçuldi* (825), *suçulmuş tegmelerge ten libâsın terâzû içre körmiş öz bahâsın* (1173), *eger zâhid aysa trıla né aysa murâdı sen suçulsañ alsa keyse* (1955).

sürme < Fars. surme "(Göz için) sürme" s. 509: Dizinde, Farsça kökenli gösterilen bu sözcük, *sür-* "Sürmek" fiilinden *-me* yapım ekiyle türeyen Türkçe bir veridir ve Türkçeden Farsçaya geçmiştir.

süs "Süs" s. 509: Dizinde "Süs" karşılığı ile verilen örneklerden bazıları **süst** "Uyuşuk, gevşek" sözcüğü ile karışmıştır: *Ayıklık vaktında söz tendürüst ol kim esrüklügde tedbirler ma süst ol* (2496), *çakar köhlümdin esrüklüg süstini kéter mendin bu gâflet uykusını* (115).

şādılık < Fars. şādī + Türkçe +lık > şādılık > şādılık "Mutluluk" s. 511: Bu madde, *şādılık* "Mutluluk" olarak düzeltilmeli.

şah-baz < Fars. şah+baz "Doğan cinsi" s. 513: Bu madde, *şāh-bāz* "Bir doğan cinsi" olarak düzeltilmeli.

şahıs < Ar. şahıs "Kişi" s. 513: Bu madde, *şahıs* "Kişi" olarak düzeltilmeli.

şehir < Fars. şehr "Şehir" s. 517: Bu madde, *şehir* "Şehir" olarak düzeltilmeli.

şek < Ar. šekk "Şüphe" s. 517: Bu madde, *šekk* "Şüphe" olarak düzeltilmeli.

şekil < Ar. şekl "Suret, şekil" s. 518: Bu madde, *şekl* "Şekil" olarak düzeltilmeli.

şiş "Şişlik" s. 522: Sözcük, yanlış okunmuştur. Cümlede geçen sözcük *şiş* "Şiş" ismi değil *şés-* "Çözmek" fiildir: *alın çatma tügün şés zülf ü hâldın zekât bér müstahakka ol cemâldın* (1646).

şükür < Ar. şükr "Şükür, şükretmek" s. 523: Bu madde, *şükr* "Şükür" olarak düzeltilmeli.

ta:ş (I) "Taş" s. 539: "Taş, kaya" anlamı verilen cümlelerden bazıları *taş* "Dış, dışarı" sözcüğü ile karıştırılmıştır. Bu cümle ilgili yere aktarılmalıdır: *'Aceb kışsa tēyü aqturdi yaşın içi sevnügüçün kağğurtı taşın* (1133), *üze ayğıl kim uşbu kökni ol çın içinde cânaver né bar taşın* (4288).

tayan- < taya-n- "Sabretmek" s. 542: Bu madde için verilen örneğe göre fiilin anlamı "Sabretmek" değil "Güvenmek, bel bağlamak, dayanmak" olmalıydı: *ğarrā bolup ajunka köp inanma kéçer yél tég bu yélge sen tayanma* (1925).

teklif < Ar. külfet "Teklif" s. 549: Bu madde, *teklif* "Teklif" olarak düzeltilmeli.

terek "Terek" s. 554: "Terek" karşılığı verilen sözcük esasında "Ağaç (kavak ağacı)" olarak düzeltilmelidir: *Geh ol kuş tég terekler üzre anı tilep aytur kanı ol serv kanı* (909).

terk "Derhal, çabuk, tez" s. 554: Bu madde altında verilen cümlelerden birinde *terk* değil *terkin* "Çabucak, hemen" sözcüğü kullanılmıştır. Bu cümle ilgili yere aktarılmalıdır: *Kirip terkin bakıp eşikdin aytur kelip destür tiler kim kirse şāvur* (1075).

teâir < Ar. eâer "Tesir" s. 554: Bu madde, *te'âir* "Etki, tesir" olarak düzeltilmeli.

teşrif < Ar. *şeref* "Şerefleendirme" s. 555: Bu madde, *teşrif* "Şerefleendirme" olarak düzeltilmeli.

teşviş < Ar. *şevāş* "Karıştırma" s. 555: Bu madde, *teşviş* "Karıştırma" olarak düzeltilmeli.

turuş < tur-(u)ş "Duruş, durma" s. 577: Sözcük yanlış okunmuştur. Metinde bu ifade **turş** "Ekşi" anlamıyla kullanılmıştır. Cümlede "Yüzünü ekşitme" anlamında bir deyim içerisinde görülür. Dolayısıyla sözcük, Türkçe değil Farsça bir isimdir: *açıglanıp turş kılıp öz yüzünü kaçıtı aydı bu niçe sözünü* (2318).

tülek < tüle-k "Tüy dökmek" s. 583: Sözcük yanlış okunmuştur. Cümleden de anlaşılacağı üzere **tölek** "Sakin" verisi kullanılmıştır: *Nite kim küçlüg erdi Husrev ay yâr melik erdi tölek bolur melikler* (1467).

tüz- "Düzme, tertip etmek" s. 588: Bu fiil altında sıralanan örneklerden biri, *tüz* "Düz, doğru" ismi ile karıştırılmıştır. Bu cümlelerin ilgili yere aktarılması gerekir: *bakıp oğçı közi tég tüz işimge füsündin toldurup oğ bu kişimge* (1096).

uçur- < uç-(u)r- "Uçurmak" s. 596: Fiil yanlış okunmuştur. Metinde *uçur*- "Uçurmak" değil **öçür**- "Söndürmek" fiili kullanılmıştır. Bu madde yeniden düzenlenmelidir: *téşip la'l revân igne kécürdi töküp suv köñliniñ otın öçürdi* (4199), *çerâğı kirdi elgimge öçürdün maña bu furkâtu zahrin içürdün* (1889), *kim imdi efkeni haddin kécürme sevüglüg şem'ini bir yolt öçürme* (3693), *mesihi yel tolup tünñüñ dimâğı ne ol kim yel kim öçürse hod çerâğı* (1493), *bilürsen kim çerâğ yağdın alur nür çakındın aşsa kayra yağ oğ öçürür* (2044).

üñ- "(Taş için) delmek" s. 615: Dizinde *üñ*- "Delmek" olarak sıralanan sözcük, aslında, **üñür** "Mağara" sözcüğüdür ve bu haliyle düzeltilmesi gerekir: *kim uşbu tağ éteginde üñür bar kara taşdın şuret bar atka oğşar* (529).

vaķıt < Ar. *vaķt* "Zaman" s. 618: Bu madde, *vaķıt* "Zaman" olarak düzeltilmeli.

vaķıtsız < Ar. *vaķt* + Türkçe +sız "Vakitsiz" s. 619: Bu madde, *vaķtsız* "Zamansız" olarak düzeltilmeli.

vaşıf < Ar. *vaşf* "Sıfat, nitelik" s. 619: Bu madde, *vaşf* "Nitelik" olarak düzeltilmeli.

vaşıl < Ar. *vaşl* "Ulaşma" s. 619: Bu madde, *vaşl* "Kavuşma" olarak düzeltilmeli.

yap- "Yapmak" s. 634: *yap*- fiili dizinde sadece "Yapmak" karşılığı verilerek gösterilmiştir. Hâlbuki metinde *yap*- fiilinin "Örtmek, kapamak" anlamlarında kullanıldığı da görülür. Dolayısıyla bu fiil, **yap- (I)** "Yapmak, etmek" ve **yap- (II)** "Örtmek, kapamak" olmak üzere iki madde olarak ele alınmalıdır: *Bolur hud körklüler barça kılıksız bular 'aybın yapar körki biligsiz* (3703), *niteg sendin yapayın uşbu rāznu kim örtüklüg bilürsen köp ü aznu* (3184), *év oğrınşınja eşik yapsa bolmaz eger yapsañ taķı hiç fâide kılmaz* (2249).

yar- "Yarmak, parçalamak" s. 635: Bu madde altında sıralanan örneklerden biri yanlış okunmuştur. Cümlede *yarı bér*- "yarıver-" biçiminde okunan sözcük, aslında, *yārī bér*- "Yardım etmek" anlamına gelen bir deyimdir: *yārī bérdi uğan tüketdim bitip idimke burunrak tükel aytıp* (4683).

ya:s "Yas" s. 641: Bu madde altında verilen örneklerden bazıları *ya* "Yay" sözcüğü ile karıştırılmıştır. Bu cümlelerin ilgili yerlere aktarılması gerekmektedir: *kişi kim on ya birçe*

tartsa âsân anıñ yasin kötürmez êrdi yerden (304), bihamdillâh tilegke haq yetürdi tileg elgi umınç yasinı kurdı (258).

yatur < yat-(u)r- "Yatırmak" s. 644: Fiil *yatur*- "Yatırmak" biçiminde değil *yat*- "Yatmak" olarak madde başı yapılmalıydı. Çünkü cümlede geçen örnekte bu fiil *-urda* zarf-fiil ekini almıştır: **yaturda** hoş kuçuşup ol eki yâr felek kör kim yana ne mühre oynar (4479).

ye- "Yemek" s. 648-650: Bu madde için verilen örneklerden bazıları *yemiş* "Meyve, yemiş" sözcüğü ile karıştırılmıştır. Bu cümlelerin ilgili yerlere aktarılması gerekmektedir: *hüsn bağında yetlip barça yemiş veli yok yemişindin kimse yemiş (4177), uş andın kıldı öz 'ışığında âvâz sala taze yemişni kılma tęp nâz (4191).*

yetim < Ar. yetm "Yetim" s. 656: Bu madde, *yetim* "Yetim" olarak düzeltilmeli.

yoğur- "Yoğurmak" s. 663: Dizinde *yoğur*- "Yoğurmak" fiili ile gösterilen örnek aslında *yoğurgan* "Yorgan" sözcüğüdür. Dolayısıyla madde başına bu şekilde aktarılmalıdır: *yoğurgan açtı bahtı kim ölüp şah yatur kanka batıp kıldı körüp âh (4507).*

zağım < Ar. zağm "Yara" s. 678: Bu madde, *zağım* "Yara" olarak düzeltilmeli.

zan < Ar. zann "Zan, sanı" s. 680: Bu madde, *zann* "Zan, sanı" olarak düzeltilmeli.

zârı < Fars. zâr 'İnleyen' kelimesinden "Ağlamak, inlemek" s. 680: Bu madde, *zârı* "Ağlayıp sızlama" olarak düzeltilmeli.

zârılık < Fars. Zârı +Türkçe +lık "Zarı zarı ağlamak" s. 680: Bu madde, *zârılık* "Zarı zarı ağlamak" olarak düzeltilmeli.

zehir < Fars. zehr "Zehir" s. 681: Bu madde, *zehr* "Zehir" olarak düzeltilmeli.

zehirlig < Fars. zehr +Türkçe +lig "Zehirli" s. 681: Bu madde, *zehrlig* "Zehirli" olarak düzeltilmeli.

zehirsiz < Fars. zehr +Türkçe +siz "Zehirsiz" s. 681: Bu madde, *zehrsiz* "Zehirsiz" olarak düzeltilmeli.

Çalışmada tespit edilen kimi okuma yanlışları Zajaczkowski ve Hacıeminoğlu yayınlarında olduğu gibi tekrar edilmiştir. Ancak bu düzeltmeler çok fazla değildir. Dizin'de fark edilen en önemli yanlışlıklar fiiller ve isimlerin gösterimindedir. Özellikle aynı yazılan ancak anlamları ve yapıları farklı olan isim ve fiil örnekleri dikkatle sıralanmalıdır. Gözden kaçan bu tip durumlar dışında, özelde Harezmi-Altınordu Türkçesi, genelde Türk dili tarihi için çok önemli bir eser olan Hüsrev ü Şirîn'in dizininin hazırlanması büyük bir boşluğu dolduracaktır.

Kaynakça

Fazıloğlu, E. İ. (1973). *Kutb'un Hüsrev ü Şirîn Yazmasında Bulunan Kayıtlar*. Tercüme eden: Nazif Hoca, a.e. XXI, 89-96.

Hacıeminoğlu, N. (2000). *Kutb'un Husrev ü Şirîn'i ve Dil Hususiyetleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Özkan, M. (2014). *Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i ve Rûmî'nin Şîrîn ü Perviz'i*, İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri, S. 9, s. 179-192.
- Timurtaş, F.K. (1952). "*Hüsrev ü Şîrîn*" ve "*Ferhâd u Şîrîn*" Yazan Şairlerimiz. Türk Dili Dergisi, 1(10), Temmuz.
- Üst, S. (2014). *Hüsrev, Şîrîn ve Ferhâd Kahramanları Üzerine*. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), S. 51, s. 47-62.
- Zajaczkowski, A. (1958). *Najstarsza Wersja Turecka Husräv u Şîrîn Qutba, Czesc I Text*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Zajaczkowski, A. (1961). *Najstarsza Wersja Turecka Husräv u Şîrîn Qutba, Czesc II Słownik*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.